

KOVÁCS CSABA JÓZSEF

Wales periferikus helyzetének és térszerkezetének jellemzői

Wales az Egyesült Királyságban több szempontból is elmaradottnak számít, miközben egy olyan ország része, ahol a területfejlesztésnek régóta komoly hagyományai vannak. A különlegességét területi szempontból az adja, hogy fejlődésének gátját jelentős részben a több értelemben periferikus helyzete és előnytelen térszerkezete jelenti. Mindezek ellenére a nemzetközi regionális tanulmányok között háttérbe szorul az olyan klasszikus európai példák mellett, mint a gyorsan fejlődő Írország (például Powell 2003, Dorgan 2006), az olaszországi észak-dél ellentét (például Szabó 2002, Gagliardi–Percoco 2011, A’Hearn–Venables 2011), vagy akár az „új” német tartományok (például Fuchs–Schündeln–Krüger–Sommer 2009, Thalheimer 2010, Horváth 2013).

A tanulmány a következő kutatási kérdésekre keresi a választ: 1. A földrajzi periferikusság mellett mennyire periferikus gazdasági értelemben Wales az országában és Európában? 2. Mi jellemzi térszerkezetét és mi alakította ki ennek főbb tulajdonságait? 3. Melyek a régió hátrányos helyzetének legfőbb térszerkezeti okai, valamint az elmúlt évtized regionális politikájának milyen hatásai vannak a térszerkezetre?

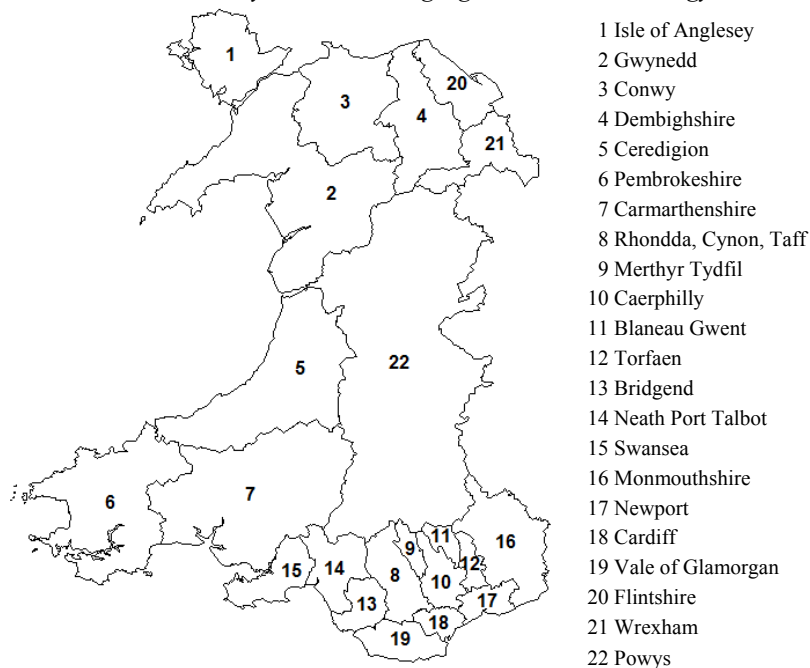
Először bemutatom Wales területi közigazgatási beosztását, mivel ezek a területegységek jelentik a regionális egyenlőtlenségek elemzésének alapját, továbbá röviden ismertetem a térszerkezet és a centrum–periféria vizsgálati szempontjait. Ezt követően a tanulmány fő részét Wales relatív helyzetének és térszerkezetének elemzése jelenti. Végezetül az ehhez kapcsolódó legfőbb területpolitikai következtetésekkel zárul munkám.

A cikk hazai, nemzetközi, helyi szakirodalmak feldolgozására és statisztikai adatok elemzésére épül, az utóbbihoz szükséges adatok a brit statisztikai hivatal (ONS), a walesi statisztikai hivatal (SW) és az Eurostat adatbázisából származnak.

Wales területi beosztása

A walesi közigazgatás intézményrendszere és funkciói történelmi okokból ma is nagyon hasonlítanak az angol rendszerhez, és egészen az 1990-es évekig nem tekinthetők önállóknak (Gay 1997.). A múlt század végéig az 1972-es (Angliával közös) önkormányzati törvény adta az alapját a walesi közigazgatásnak, majd a Local Government (Wales) Act 1994 alapján alakították ki a ma is használatban lévő, önálló közigazgatási struktúrát. Ez utóbbi jogszabály a korábbi területi beosztást teljesen átszabta, csak néhány jelképes tisztség esetén hagyta meg az egykori területegységeket, amelyek megnevezése az új törvényben *preserved counties*. Az új területi beosztás alapján a korábbi megyékből 22 *principal area* elnevezésű egység jött létre a mintegy 21 ezer négyzetkilométernyi régióban (1. ábra). Emiatt ezek a jelenlegi tervezési-fejlesztési régiók nem tekinthetők hosszas társadalmi-gazdasági fejlődés során kialakult területegységeknek, ami megnehezíti a rendelkezésre álló regionális politikai eszközök hatékony alkalmazását.

1. ábra

Wales hatályos területi közigazgatási beosztása „megyei” szinten

Forrás: Office for National Statistics.

Az 1. ábrán leolvasható területegységek közigazgatási szempontból nagyjából a magyar megyéknek felelnek meg, azonban a mintegy 3 milliós lélekszámú Wales egyes egységeinek lakosság száma és mérete között elég nagy különbségek vannak: a legkisebb népességű mintegy 60 ezer főt számlál, míg a legnagyobb majdnem 350 ezer főt. Hasonlóan nagy eltérések láthatók, ha a területek méreteit vizsgáljuk, hiszen akad, amelyik éppen meghaladja a 100 km²-t, míg a legnagyobb egység 5000 km² feletti kiterjedésű. A jelentős különbségek oka, hogy az egységek kialakítását egyszerre több tényező alapján végezték el: figyelembe vették a helyi identitást, az egykori történelmi megyék elhelyezkedését, és szerették volna azt is, hogy a legnagyobb városok önálló egységet képezzenek (<http://wales.gov.uk>). A legnagyobb eltérések ennek megfelelően a déli kisebb városias terület egységek és az északabbi nagyobb vidékies, „megyék” között figyelhetők meg. Ezek a terület egységek jelentik a NUTS-beosztás alapját is.

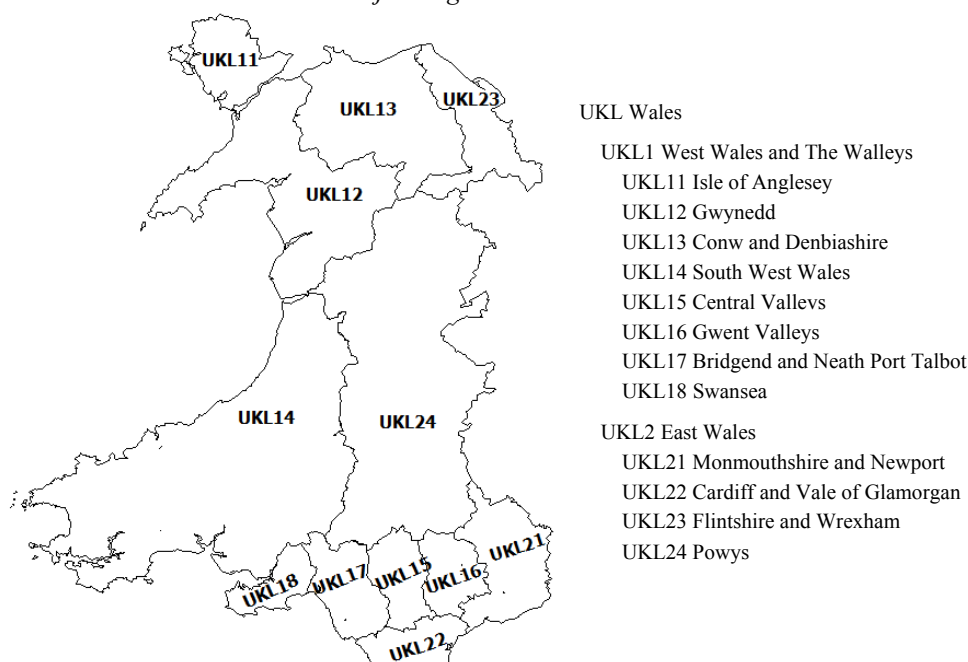
A NUTS-besorolás az 1970-es évek óta létezik az európai integrációban, de csak 2003-tól van európai uniós rendeletben szabályozva (az Európai Parlament és a Tanács 1059/2003/EK rendelete). Az Eurostat ebben a területi keretben gyűjti a regionális adatokat, és így Európa egyes térségei (közte Wales és régiói is) statisztikai adatok révén összehasonlíthatóvá válnak, lehetőség van a területi társadalmi-gazdasági folyamatok regionális elemzésére, és mindezek alapján az Európai Unió a NUTS-beosztásra építve jelöli ki, hogy mely térségek részesülhetnek regionális politikai támogatásban (Nemes Nagy–Szabó 2001).

Wales jelenlegi NUTS-beosztása 1999-ben született meg, amikor az egész Egyesült Királyságban egy teljesen új területi beosztást alakítottak ki, reflektálva az 1995–1998 között lezajlott helyi területi közigazgatási rendszer átalakítására (EC 1999). A NUTS1 szintet maga Wales adja. A NUTS2 és 3 szint esetében nem lehetett egy az egyben a helyi közigazgatási szinteket átvenni, mert azoknak a népességszáma nem felelt meg az előírt átlag minimumnak. Emiatt összevontak számos területegységet és korábban sohasem létező új egységeket hoztak létre: a 22 „*principal area*” képezte a felosztás alapját, amely egységeket NUTS2 szinten két egységbe csoportosították, míg NUTS3 szinten pedig 12 régiót alakítottak ki belőlük (2. ábra). Wales rendelkezik két LAU területi szinttel is: a LAU1 területi szint a 22 *principal area*, míg a legalsó, LAU2 szint pedig a „*community*” választási célokra kialakított egységei (<https://stats.wales.gov.uk>).

Érdemes kiemelni, hogy korábban is (NUTS 1995) Wales egy NUTS1 régió volt és két NUTS2 régióból állt, de utóbbiak teljesen más formájúak voltak, mint jelenleg, mivel egyik régió a szűk déli térséget jelentette, a másik az ország többi, túlnyomó részét. Ez azért lényeges szakmai szempontból, mivel ebben a felosztásban mindkét régió GDP/fő értéke az uniós átlag 75%-a felett volt, így nem részesültek az EU regionális politikájának 1. célkitűzése keretében osztott jelentős támogatásokból. Azzal, hogy a NUTS2 régiók beosztása megváltozott 2000-től, az új nyugati régió értéke a küszöbérték alá került, így támogatandó régióvá vált (erről ld. még később).

2. ábra

Wales jelenlegi NUTS-beosztása

Forrás: Office for National Statistics.

A térszerkezet és a centrum–periféria vizsgálati szempontjai

A hazai szakirodalom viszonylag gazdag a térszerkezet elméleti kérdéseivel foglalkozó, vagy azt érintő tanulmányokkal (például Nemes Nagy 1998, Mészáros 2000, Dusek 2004, Szabó 2008). A gyakorlati oldalt nézve megállapítható, hogy a térszerkezet leírásának módja többféle lehet. Van egy, amely a földrajzi környezet elemeihez (például a térségekhez, az egész teret lefedő, behálózó településrendszerekhez, infrastrukturális hálózatokhoz) köthető; ez a gyakorlatban a csomópontok (városok), a tengelyek (hálózatok), és a zónák (területhasználat) leírását jelenti. A másik szemlélet a területi egyenlőtlenségek kutatása során, főként a területegységek közötti minőségi differenciák feltárása révén fogalmazza meg a térszerkezetet, leginkább a fejlett és elmaradott térségek (zónák) azonosításával. A kettő kombinálódhat is egy térség térszerkezetének vizsgálatakor (Szabó 2008). Jelen vizsgálatoknál a legutóbbi szemlélet érvényesül.

Másik fontos kapcsolódó elméleti keret a centrum–periféria relációk feltárása. Ez a viszony többes értelmű, beszélhetünk földrajzi, gazdasági, hatalmi stb. relációkban róla (Nemes Nagy 1998). Ezek együttállása nem evidens, sőt, a földrajzi és a társadalmi, gazdasági centrumok, perifériák egybeesése vagy elkülönülése gyakori vizsgálati elem a területi kutatásokban. A tanulmányban ez is kiemelt vizsgálati szempont.

Wales helyzete Európában és az Egyesült Királyságban

Wales földrajzi, gazdasági és hatalmi szempontból periferikus, illetve félperiferikus helyzetű; ez mind a kontinens, mind az Egyesült Királyság relációjában érvényesül, némileg más súllyal. A továbbiakban ezeket kívánom alátámasztani.

Wales földrajzi helyzetét nézve megállapítható, hogy a kontinens északnyugati periferiáján, az Angol-sziget nyugati részén (az európai kontinenssel átellenes oldalon) fekszik, és három oldalról tenger határolja (földrajzi periféria). Ha gazdasági fejlettségét vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy Wales független országgént az Európai Unió tagállamai között a középmezőnyben helyezkedne el: 2010-ben Wales GDP/fő értéke vásárlóerő-paritáson az EU átlag 81%-a volt, ez a teljesítmény a tagállamok (28) között a 19. helyre lett volna elegendő. Ha csak az EU-15-öket vizsgáljuk, akkor rosszabb a helyzet, hiszen közel egy értéket mutat Portugáliával (80%), viszont a többi tagállam mind Wales előtt jár (közte az egykori kohéziós országok közül Görögország 88%, Spanyolország 99% és Írország 129%). Megállapítható emellett, hogy az Európai Unió több újonnan csatlakozott országa is már hasonló értéket mutat (Csehország az EU-átlag GDP/fő 80%-át érte el, míg Szlovénia 84%-ot és Málta 86%-ot). Gazdasági félperiféria jellegét mutatja relatíve szerény hozzájárulása az integráció GDP-jéhez: kb. 0,5% 2011-ben, amivel az EU-15-ök esetében Luxemburgot előzi csak meg, viszont több új EU-tagállam (balti államok, Szlovénia, Horvátország, Bulgária, Ciprus, Málta) mögötte van a sorban. Komoly problémája Walesnek, hogy nincs gazdasági (és egyéb szempontból) kiemelkedő nagyvárosa, európai szinten számbavehető központja. Gazdasági szerepe európai szinten tehát nem kiemelkedő, de nem lebecsülendő. Ezt a kettős periferikus helyzetet az Európa térszerkezetét kutató regionális különbségi elemzések, térképek, valamint a különböző térszerkezeti ábrák, modellek rendre vissza is tükrözik (például Probáld–Szabó 2008, Tóth–Kincses 2012, Kincses–Nagy–Tóth 2013). Politikai, hatalmi szerepe ennél is szerényebb, önálló képviselője nem

igazán jellemző az európai szintén, beleolvadt és bizonyos értelemben elenyésszik a brit politikában, és városai nem szinterei különböző nemzetközi és európai döntésközpontoknak.

Wales az Egyesült Királyságon belül már nem annyira periferikus helyzetű földrajzi szempontból, mivel Anglia nyugati szomszédságában fekszik, és Skócia, Észak-Írország távolabb esik az angol magterülettől (Gudgin 2011). Ugyanakkor, bár London és a brit klasszikus iparvidékek nincsenek távol, Wales egyértelműen gazdasági periféria, az egyik legszegényebb régió az országban, és az országos átlag alatt teljesít a régió csaknem minden makrogazdasági mutató tekintetében (például a foglalkoztatottsági szint, az átlagos heti keresetek itt voltak a legalacsonyabbak 2012-ben az Egyesült Királyság négy ország-része közül). Ráadásul Wales relatív pozíciója az egy főre eső GDP-ben, bár csekély mértékben, de romlott az Egyesült Királyságon belül az elmúlt évtizedben: 2000-ben az egy főre eső GDP-je az országos átlag 76,6%-a volt, míg 2010-ben már csupán 74,9%-ot mutatott ez az érték, egyelőre nem látszik annak a jele, hogy Wales képes felzárkózni az Egyesült Királyság fejlettebb régióihoz (Godfrey 2012). A régió szerény gazdasági súlyát pedig mutatja, hogy az Egyesült Királyság teljes hazai össztermékének csupán 3,5%-át termelték Walesben 2011-ben; ennél kisebb részesedése egyedül az angliai Észak-Kelet régióknak és Észak-Írországnak volt. Ezzel szemben Londonban és Anglia Dél-Kelet régiójában termelték meg az Egyesült Királyság GDP-jének 35,4%-át. Wales gazdaság szerkezetére jellemző, hogy főként a nagy hozzáadott értéket termelő gazdasági szektorokban látványos az elmaradása az országos átlaghoz képest, azonban a gazdasági súlyánál nagyobb a részesedése az exportra termelő ipari ágazatokban (elektronika, gépjárműipar, vas és acélipar).

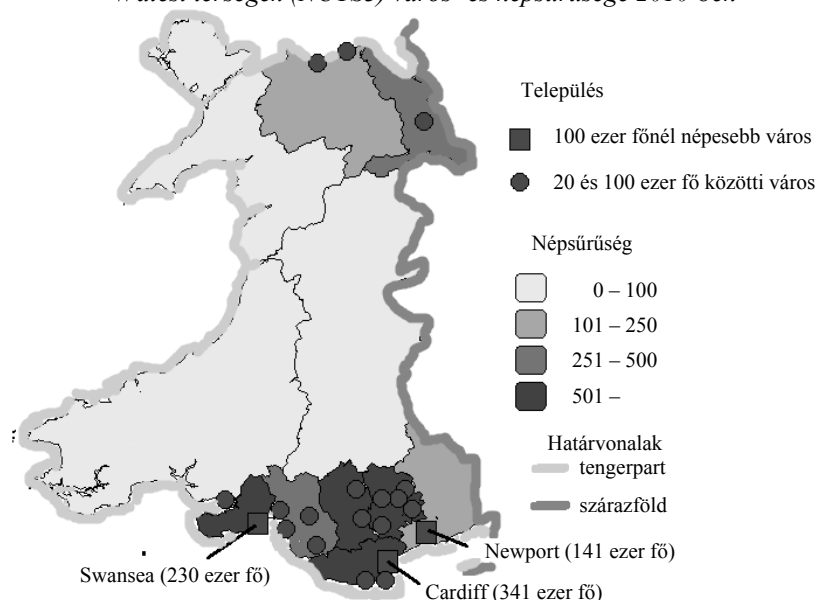
Wales politikai értelemben alárendelt szerepet töltött be az Egyesült Királyságban; évszázadokon keresztül Anglia részeként létezett, és története során nem alakult ki egységes nemzetállam (erről ld. például Hechter 1975, Davies 2007), az angol befolyás rendkívül erős. Ugyanakkor az elmúlt időszakban az Egyesült Királyság államszervezete fokozatosan decentralizálódik (Horváth 1997), és 1997 után a központ a legtöbb állami feladat ellátását átengedte Walesnek. Így a közigazgatási önállóság lassú, de folyamatos növekedése jellemzi Walest, gyengítve politikai/hatalmi periféria jellegét.

Wales térszerkezetének fő jellemzői

Walesben magában is fellelhető egyfajta centrum–periféria reláció, aminek összetettsége térszerkezeti vizsgálatokat indokol.

A vizsgálatot érdemes először a városhálózattal kezdeni, amely segít meghatározni a térszerkezeti csomópontokat és tengelyeket, majd ennek alapján megvizsgálni, hogy Wales mely részei tartoznak a központi, és melyek a periferikus térségekhez.

3. ábra

Walesi térségek (NUTS3) város- és népsűrűsége 2010-ben

Forrás: Statistics for Wales.

A kiindulási alap Wales város- és népsűrűségének térképe. A 3. ábrán látható, hogy Dél-Walesben találhatók a legnépesebb városok, és ezen a területen él az országrész népességének, a mintegy 3 millió főnek, közel 2/3-a, vagyis erőteljes területi koncentrátságot mutat a népesség eloszlása. A relatív szórás a népsűrűség tekintetében csaknem 140%, ami szintén ezt igazolja. A másik fontos információ a térképről, hogy a nagyvárosok közül csupán három nem Dél-, illetve Délkelet-Walesben található, hanem északon (Wrexham közel 60 ezer lakossal, a körülbelül 30 ezres népességű Colwyn és az alig több mint 25 ezer fős Rhyl). Lényeges megállapítani még ennek kapcsán, hogy kevés a nagyváros, és azok sem számítanak Nagy-Britannia területi szintjén vizsgálva igazán nagynak, csupán Cardiff, Swansea, Newport haladják meg a 100 ezer fős lakosságszámot. (Az utánuk következő 17 város népessége 20 és 60 ezer fő közötti.) Ezek a települések nemcsak London és környékével nem tudják felvenni a versenyt, de már egy nagyobb angol várossal sem. A közeli városok közül Birmingham népessége például meghaladja az 1 millió főt, de Liverpool 450 és Bristol 400 ezer fős népessége is bőven több mint a legnagyobb walesi városé. Ha a teljes Cardiff-Newport metropoliszterület népességszámát összeadjuk, akkor éppen létrejöhetne egy nagyjából 1 millió fős nagyváros.

Ezen területi jellemzők kialakulásának egyik magyarázata, hogy az ország belsejét dombságok és hegységek borítják, a letelepedésre legalkalmasabb helyek a völgyterületek és a tenger melletti szűk partvidék, valamint keletről pedig több nagyobb folyó is némileg korlátozza az összeköttetést a sziget többi részével. A településhálózat kialakulására részben ezek hatottak, részben pedig a természeti erőforrások elhelyezkedése. Wales már az ókorban értékes területnek számított, hiszen gazdag volt nyersanyagokban (például pala,

szén, nemesfémek, vasérc), az első bányák is ekkor nyíltak meg a félszigeten. Ezek jelentősége különösen az ipari forradalom során nőtt meg, és ekkortól fontos településhálózat alakító tényezővé válik a szénmezők elhelyezkedése: Wales jelenleg legnagyobb városai (Cardiff, Newport, Swansea) dinamikus növekedésnek indultak a tengerpartig kifutó köszénmedencék szomszédságában (Szegedi 2007). Ugyanakkor a régió hátránya, hogy bár számos nagy folyó érinti Wales területét, a legnagyobbak nem Walesben, hanem Angliában torkollanak bele a tengerbe. Ez komoly előnyhöz juttatta az ottani településeket, és jelentős angol kikötővárosok alakultak ki, amelyek közül legfőképpen Liverpoolt és Bristolt lehet kiemelni, mint a sziget legnagyobb vízi csomópontjai közé tartozókat. Ennek jelentősége még nagyobb lett az ipari forradalom korszakában, hiszen a nagy ipari körzeteket egymással és a tengerekkel összekötő csatornahálózatnak ezek a folyók adják a gerincét; mellettük viszont így – egyidőben Cardiff kivételével – szerényebb kikötővárosi szerepkört kaptak walesi városok.

A népesség eloszlásában és a városhálózat fejlődésében fontos szerepet tölt be a földrajzi elérhetőség. Walesben napjainkban a közút- és a vasúthálózat bonyolítja le messze a legnagyobb forgalmat, de fontos szerepet tölt be nemzetközi szinten a személyszállítás terén gyorsan bővülő légi közlekedés, míg a teherszállításban pedig a tengeri kikötők (<http://wales.gov.uk>) (4. ábra).

Ha a városokat egymással összekötő útvonalakat vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy a legjelentősebb útvonalak Kelet-Walest és Anglia nyugati részét érintik, amelyek félholdszerűen körbefogják Wales belső területeit. Ezen a félholdszerű tengelyen több jelentős angol város is fejlődött az évszázadok során (például Cheltenham, Walsall, Birmingham). A walesi településhálózat legerősebben ehhez kapcsolódik kelet-nyugat irányban, s így a nagyváros-hálózat részben természetföldrajzi, részben gazdaságtörténeti, részben pedig politikai, társadalom-földrajzi okok miatt kettéosztott.

4. ábra

Wales közlekedési hálózati rendszere 2012-ben

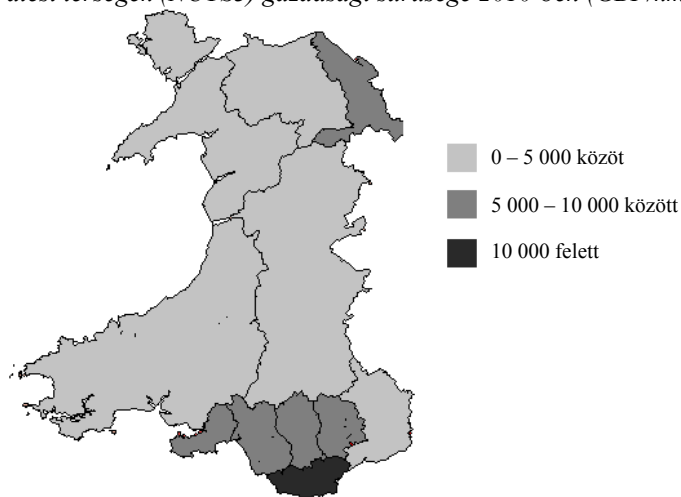
Forrás: The Wales Transport Strategy 2012, 12. o.

A térképről az is leolvasható, hogy Wales hálózatának kelet-nyugat irányultsága mind a közút-, mind a vasúthálózat esetében erősebb az észak-dél irányú vonalaknál. A környező angol nagyvárosok könnyen elérhetők, azonban az ország középső és északi részével ritkább az összeköttetés. A vasúthálózat észak-dél irányban pedig már nem is folytonos; itt a közútnál is látványosabbak a kelet-nyugati irányú összeköttetések dominanciája az angol nagyvárosokkal.

A gazdasági centrum–periféria pozíciók kutatásához először a gazdasági sűrűség vizsgálható, mivel ez a mutató alkalmas Wales gazdasági centrumtérsegeinek lehatárolására (5. ábra).

5. ábra

Walesi térségek (NUTS3) gazdasági sűrűsége 2010-ben (GBP/km²)

Forrás: Statistics for Wales.

A gazdasági sűrűség relatív szórása NUTS3 szinten nagyon magas értéket mutat (163,1%), ami arra utal, hogy nagy egyenlőtlenségek vannak a régiók között. A térképen csupán három kategória van, hogy jól kivehetők legyenek a centrumok. Két központ van Walesben. A nagyobbik délen, ahol a Cardiff and the Vale of Glamorgan régió messze a legmagasabb értékkel bír (21 000 GBP/km²), majdnem tízszerese az országos átlagnak. E centrumtérsegehez tartozik a régiótól északra fekvő 4 NUTS3-as egység is, amelyek 5000 és 10 000 GBP/km² közötti gazdasági sűrűséggel rendelkeznek. A kisebbik centrum terület Flintshire és Wrexham régió Wales északkeleti részén. Az itt elhelyezkedő ipari összenövés Észak-Wales gazdaságilag legfejlettebb része, ami a Dee folyó mentén (Flintshire) alakult ki, de méretét és lakosságszámát tekintve azonban csak töredéke a déli centrumnak. A területi különbségek magyarázata abban lehet fel, hogy az ipari forradalom során az eltérő földrajzi adottságok miatt a walesi gazdaság területileg erősen differenciálttá vált. Wales déli részén és szerényebb mértékben északon (a Dee folyó mentén) megindult a szénbányászat, a kiváló minőségű és nagy mennyiségű szénkészletek miatt, amire rátelepedett a kohászat, nehézipar, majd a feldolgozóipar. Itt indult meg az urbanizáció és idővel a szolgáltatási szektor is itt vált dominánssá. Ez a folyamat néhány évtized alatt az itt található

településekből többet közepes és nagyvárosokká változtatott, és többnyire ma is itt találhatjuk a legfejlettebb területeket. Ezek alapján a kisebb északi és a nagyobb déli központot egyaránt földrajzi perifériaként, de gazdasági centrumként határolható le az országban.

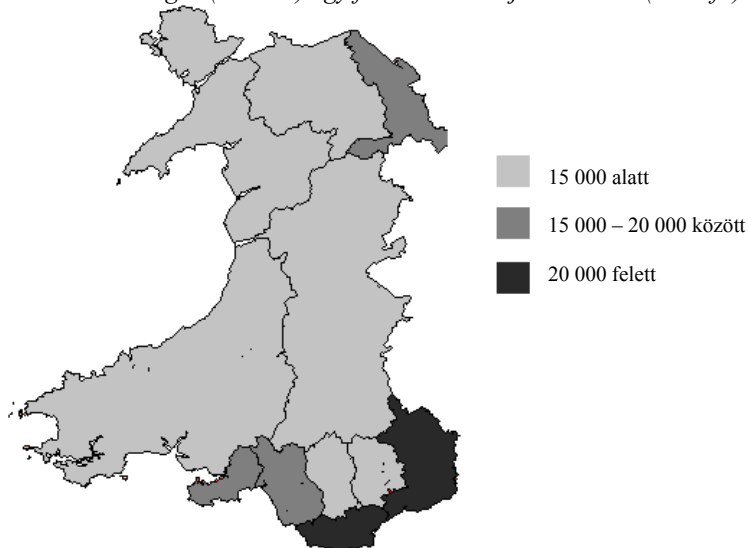
Ezzel szemben Wales többi részén a mezőgazdaság dominált és nem alakultak ki nagyvárosok, így ma is erősen vidékies jegyekkel bír. A középső három walesi régió gazdasági sűrűsége (Powys, Gwynedd és South West Wales) még az 1000 GBP/km² értéket sem éri el, a tőlük északra található régiók (Isle of Anglesey, Conwy and Denbighshire) pedig kicsivel jobb, 1000–1500 GBP/km² mutatóval rendelkeznek. Ezek az ország gazdaságilag periférikus területei. Közöttük különösen nehéz helyzetben vannak a földrajzi (külső) perifériák, amelyek a walesi gazdasági centrumoktól legtávolabb eső, földrajzilag is akár elszigetelt térségek (például Isle of Anglesey vagy Pembrokehire), és ahol még a tengerparti fekvés sem generál fejlődést.

Összességében ebből a közelítésből a térszerkezetben egy városias keskeny dél és északkelet, valamint egy nagy kiterjedésű rurális közép és észak közti ellentét írható le. Ezt a helyzetet Szegedi (2007) inkább kettősségként jellemzi: a táj jellege, az életmód és a gazdálkodás különbözősége alapján két részre osztható a régió: Észak-Wales (hegyes-völgyes, állattenyésztés) és Dél-Wales (dombvidék–síkság, kőszénbányászat–nehézipar).

A térszerkezethez kapcsolódó másik jelzőszámot, a gazdasági fejlettséget mutató egy főre jutó GDP-t is szükséges megvizsgálni. A Walesen belüli területi egyenlőtlenségek, az egy főre eső GDP alapján, országos szinten nem nagyok, a régió ebből a szempontból a középmezőnyben található az Egyesült Királyságon belül. Az egyenlőtlenségek mértéke mégsem elhanyagolható, hiszen a legszegényebb walesi NUTS3 régió a leggazdagabb értékének csupán az 54%-a. A regionális értékeket lehet térképen ábrázolni (6. ábra); szintén három kategóriát használva.

6. ábra

Walesi térségek (NUTS3) egy főre eső GDP-je 2010-ben (GBP/fő)

Forrás: Statistics for Wales.

Az egy főre eső GDP területi mintázata nagyjából egyezik a gazdasági sűrűségről készült ábrával, de két jelentős különbség van. A déli városias régiók közül több társadalmi-gazdasági válságban van a nehézipar visszaszorulása és a bányászat majdnem teljes megszűnése miatt. A két leginkább sújtott régió, Central Valley (12 682 GBP/fő) és Gwent Valley (11 328 GBP/fő), ezek a legalacsonyabb értékű kategóriába kerültek. Kisebb különbség még az előző ábrával szemben, hogy Monmouthshire and Newport térsége nem gazdasági centrum, de a gazdasági fejlettség tekintetében kiemelkedik (20 063 GBP/fő), aminek oka, hogy a többi centrumrégióhoz képest alacsony népsűrűségű a gazdasági súlyához képest.

A gazdasági fejlettség esetében mindenképp meg kell nézni a NUTS2 szintet is, mivel mind a térszerkezet, mind a regionális politika szempontjából tanulságos. Mint korábban írtam, a NUTS beosztás kialakításakor két új NUTS2 régióra osztották Waleset: lett egy keskeny nyugati és egy szélesebb keleti rész. Megállapíthatjuk, hogy Nyugat-Wales esetében az egy főre jutó GDP az országos átlagnak csak 64,5%-a volt 2010-ben, ezzel szemben Kelet-Wales a maga 92,5%-os értékével az Egyesült Királyság átlaga közelében volt. Wales nyugati része így elmaradott EU-viszonylatban, míg keleti része az Unió átlagával majdnem megegyező értéket mutat, ami rendkívül éles a kontraszt az országon belül. Itt kell azonban visszatérnünk a két régió kialakítására. A 6. ábra is árulkodik róla, hogy a keleti, kissé extrém alakú NUTS2 régióba került négy darab egység közül kettő a legmagasabb fejlettségű (Cardiffal és Newporttal), egy pedig közepes fejlettségű (az északkeleti Flintshire és Wrexham régiója), és így viszont a maradék nyolc, a nyugati NUTS2 régióba összevont térségből hat elmaradott, kettő pedig közepesen fejlett. Ennek eredményeként utóbbi NUTS2 régió 2000-től az EU regionális politikai támogatásának fő haszonélvezője lett, s a támogatások mind a nyugati rurális terekbe, mind a korábban már leírt depressziós térségekbe (Central ill. Gwent Valley) áramolhattak. Ami pedig az időbeli változást illeti a GDP/fő értékek esetében, a 2010. évi 28 százalékpontos különbséghez képest 2000-ben Nyugat-Wales és Kelet-Wales egy főre eső GDP-je között 32,8 százalékpont volt a különbség. Ez a csökkenés azonban nem Nyugat-Wales fejlődésének, hanem sokkal inkább Kelet-Wales visszaesésének az eredménye (ld. később).

Röviden összegezve, részben egy keleti-nyugati dualitás jellemzi az országot, ugyanakkor a hagyományos észak-déli kettősség is jelen van; ezekkel jellemezhető átfogóan Wales térszerkezete.

A területi folyamatokra reagáló területpolitika főbb jellemzői

Wales már a brit területfejlesztés kezdete óta kiemelten kezelt régió az Egyesült Királyságban, mivel gazdasága főként az előző évszázad folyamán egyre súlyosabb válságba kerülő nehéziparra épült (Harris 2006).

Jelenleg a területfejlesztéssel kapcsolatos tevékenységeket a walesi kormány látja el. A szakpolitika jogi háttere és az intézményrendszer felépítése nagyon hasonló az angolhoz, hiszen alapjait ugyanazok a törvények adják (Town and Country Planning Act 1990, Planning and Compulsory Purchase Act 2004, Planning Act 2008). Ez az állapot azonban várhatóan változik, hiszen a walesi kormány, akár törvényalkotással is, szeretné a jövőben egyre inkább függetleníteni magát a brit területpolitikától, és erre 2011 óta, a kiszervezett állami funkciók esetén lehetősége van.

A korábban elemzett adatok azt mutatták, hogy Wales a 2000-es években nem javított, sőt kicsit rontott az anyaországhoz viszonyított relatív gazdasági fejlettségi pozícióján, ami a fejlettebb Kelet-Wales relatív visszaesésének az eredménye (Nyugat-Wales pozíciója gyakorlatilag nem változott). Ennek hátterében részben az áll, hogy az elmúlt években sok beruházó gondolta úgy, hogy leendő cégét az európai uniós támogatások kihasználásának céljából Kelet-Wales helyett inkább Nyugat-Walesben (mint konvergenciaregió, konvergencia-célkitűzés – ld. 1. táblázat) alapítja meg. Számos esetben a már letelepedett vállalkozások is átvándoroltak a társadalmi-gazdasági és történelmi szempontból is egyébként nem elkülönülő, hasonló adottságokkal rendelkező, de az új beosztás szerint Nyugat-Waleshez tartozó térségekbe, így Kelet-Walesnek meg kell küzdenie Nyugat-Wales elszívó hatásával (Jones–Evans 2010).

2. táblázat

*A Walesnek odaítélt EU regionális politikai támogatások 2007–2013 között
(célkitűzések és alapok szerint)*

Célkitűzés \ Fejlesztési Alap	ERFA	ESZA
Konvergencia	1,25 milliárd euró	834 millió euró
Regionális Versenyképesség és Foglalkoztatás	72 millió euró	64 millió euró
Területi Együttműködés	42 millió euró	–

Forrás: WEFO.

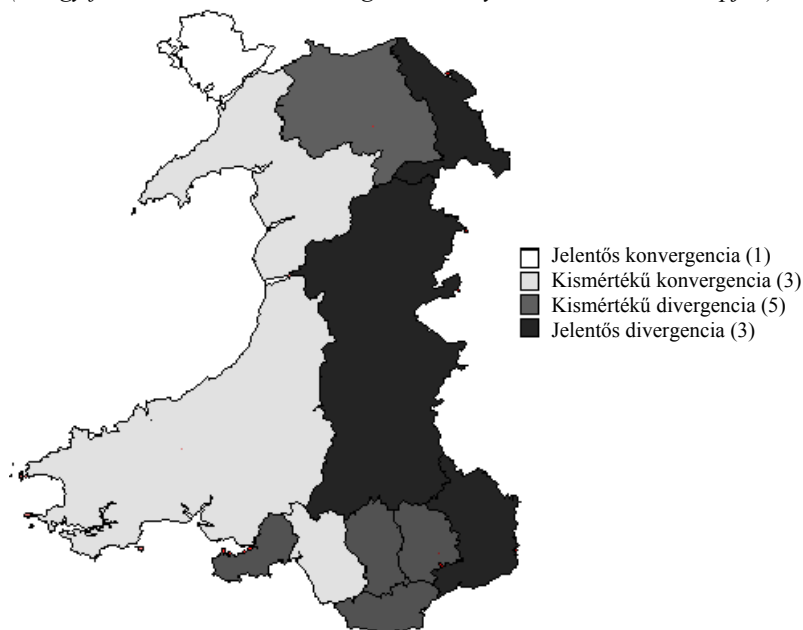
Az uniós támogatások kiemelt szerepét jól érzékelteti, hogy az ide irányuló európai uniós regionális támogatás az éves walesi költségvetés nagyjából 10%-ának megfelelő összeget jelent, valamint a területi különbséget pedig az, hogy a két fejlesztési alaphoz (ERFA, ESZA) Nyugat-Wales részére több mint 2 milliárd euró támogatás állt rendelkezésre, ezzel szemben Kelet-Wales számára körülbelül 136 millió (2007–2013) (1. táblázat).

Utóbbival az Európai Unió konvergencia programja egy kisebb kelet-nyugat irányú területi átrendeződést indított be Walesben. Ezt a folyamatot azonban részletesebb területi bontásban is láthatjuk a 7. ábrán.

A térkép a térségek egy főre eső GDP-jének a walesi átlaghoz viszonyított változását mutatja. 2000 és 2010 között négy régió tudott felzárkózást felmutatni, amelyek mindegyike a NUTS-rendszerben nyugat-walesi régió. Közülük Isle of Anglesey konvergenciája volt messze a legnagyobb (+8,3%), ennek legfőbb oka egy alacsony bázisértékről való elmozdulás, főként az energiaszektorba és a turizmusba történő beruházások miatt. Kiemelendő még Bridgend and Neath Port Talbot (+1,9%), mint az egyetlen olyan déli centrum-regió, ahol relatív előrelépés történt. A következő kategóriában már 1 és 4 százalékpont közötti csökkenés mutatkozott. Az ide tartozó 5 egységből 4 az egykori dél-délkeleti nehézipari központ régiói, belőle három a NUTS szerint nyugat-walesi régió. Az utolsó kategóriában már jelentősnek számító, 4 százalékpont feletti visszaesés történt. Ezek a régiók mindegyike kelet-walesi, sorrendben Monmouthshire and Newport (–4,4%), Flintshire and Wrexham (–6,9%) és Powys (–11,8%).

7. ábra

*Wales térségeinek (NUTS3) fejlődési pályái 2000 és 2010 között
(az egy főre eső GDP walesi átlaghoz viszonyított elmozdulása alapján)*

Forrás: Statistics for Wales.

Összességében egy fejlettségi konvergencia volt Walesben 2000 és 2010 között, amit mutat, hogy az egy főre jutó GDP súlyozott relatív szórása NUTS3 szinten 23,6 %-ról 20,3%-ra változott. A területpolitikai célok megvalósulása, innen messziről nézve, így összetett eredményű lett, mert megfigyelhető az országon belüli kiegyenlítődés, ugyanakkor Nyugat-Wales, mint NUTS2 konvergencia régió egy főre jutó GDP értéke az EU-átlaghoz viszonyítva nem emelkedett a 2000-es években, sőt, a 2008-ban indult válság hatására még csökkent is (2000: 72%, 2007: 71%, 2011: 64%).

Összegzés

Wales centrum–periféria és térszerkezeti szempontból is szakmailag érdekes esettanulmánya lehet Európa perifériáján, de Anglia szomszédságában fekszik, ám utóbbi helyzetét kevésbé tudta kamatoztatni. Térszerkezete összetett: természeti, gazdasági és történelmi-hatalmi-közigazgatási tényezők révén alakult ki a mai csomópontok, hálózatok rendszere és a zónák elhelyezkedése, amely leginkább egyrészt erős, de részben problémás déli népességi és gazdasági koncentrátságot, másrészt egy gyengülő kelet-nyugati irányultságot is mutat. A fellelhető hátrányok és különbségek mérséklése pedig az egyre nagyobb önállósághoz jutó walesi regionális politika fő feladata.

IRODALOM

- A'Hearn, B.–Venables, A. J. (2013): *Internal Geography and External Trade: Regional Disparities in Italy, 1861–2011* In: The Oxford Handbook of the Italian Economy since Unification, Oxford University Press, New York.
- Davies, J. (2007): *A history of Wales*, Penguin Books Ltd., London.
- Dorgan, S. (2006): *How Ireland Became the Celtic Tiger* The Heritage Foundation <http://www.heritage.org/research/reports/2006/06/how-ireland-became-the-celtic-tiger> (letöltve 2014. december)
- Dusek Tamás (2004): A területi elemzések alapjai *Regionális Tudományi Tanulmányok 10.* ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest.
- European Commission (1999): *Regions. Nomenclature of territorial units for statistics.* European Communities, Luxembourg.
- Fuchs-Schündeln, N.–Krüger, D.–Sommer, M. (2009): *Inequality Trends for Germany in the Last Two Decades: A Tale of Two Countries* NBER Working Paper no. 15059, NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, Cambridge, MA.
- Gagliardi, Luisa–Percoco, M. (2011): Regional Disparities in Italy over the long run: The role of human capital and trade policy *Région et Développement* 33: 81–105.
- Gay, O. (1997): *Wales and the devolution* Research Paper 97/60, House of Commons Library, UK.
- Godfrey, R. (2012): *A Vibrant Economy? Exploring Evidence of Economic Convergence in Post-Devolution Wales* University of Wales Institute, Cardiff.
- Gudgin G. (2011): Regional Problems and policy in the UK *Oxford Review of Economic Policy* 11 (2): 18–63.
- Harris, N. (2006): Increasing and Spreading Prosperity: Regional Development, Spatial Planning and the Enduring 'Prosperity Gap' in Wales In: Adams, N.–Alden, J.–Harris, N. *Regional Development and Spatial Planning in an Enlarged European Union* pp. 87–107. Ashgate, London.
- Hechter M. (1975): *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- Horgan G. (1999): *The United Kingdom as a Quasi-federal State*, Institute of Intergovernmental Relations Queens University, Belfast.
- Horváth Gyula (1997): Fejlettségi különbségek és fejlesztési politikák az Egyesült Királyságban és Írországban In: Horváth Gyula (szerk.) *Régiók felemelkedése és hanyatlása Regionális átalakulás a Brit-szigeteken* pp. 17–99. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs.
- Horváth Gyula (2013): A német Mezzogiorno? A kelet-német regionális fejlődés az újraegyesítés után *Területi Statisztika* 53 (5): 492–514
- Jones-Evans, D. (2010): Why didn't anyone in WAG shout for Powys? *Western Mail (Cardiff, Wales)* (2010. augusztus 21.)
- Kincses Áron–Nagy Zoltán–Tóth Géza (2013): Európa térszerkezete különböző matematikai modellek tükrében, II. rész *Területi Statisztika* 53(3): 237–252.
- Kovács Csaba József (2014): *Területi különbségek és regionális politika Walesben.* Szakdolgozat. (Témavezető: Dr. habil Szabó Pál adjunktus) Eötvös Loránd Tudományegyetem TTK FFI Regionális Tudományi Tanszék, Budapest.
- Mészáros Rezső (2000): *A társadalomföldrajz gondolatvilága* Szegedi Tudományegyetem, SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged.
- Nemes Nagy József (1998): *A tér a társadalomkutatásban* Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület „Ember-Település-Régió”, Budapest.
- Nemes Nagy József–Szabó Pál (2001): Regionális folyamatok, regionális fejlődés. In: Beluszky P, Kovács Z, Oléssák D (szerk.) *A terület- és településfejlesztés kézikönyve* pp. 55–66. CEBA Kiadó, Budapest.
- Powell, B. (2003): Economic Freedom and Growth: The Case of the Celtic Tiger *The Cato Journal Winter* 22 (3): 431–448.
- Probáld Ferenc–Szabó Pál (2005): Európa térszerkezetének modelljei In: Dövényi Z, Schweitzer F (szerk.) *A földrajz dimenziói* pp. 159–170. Tiszteletkötet a 65 éves Tóth Józsefnek. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.

- Szabó Pál (2002): Észak, Dél, Harmadik Olaszország és társai- makroregionális tagozódás Olaszországban *RÉKA, Regionális országelemzések* 1., pp. 39–66. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest.
- Szabó Pál (2008): A térszerkezet fogalma, értelmezése *Tér és Társadalom* 22 (4): 63–80.
- Szegedi Nándor (2007): Nagy-Britannia. In: Probáld F. – Szabó P. (szerk.) *Európa regionális földrajza. Társadalomföldrajz* pp. 79–111., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Thalheimer, F. (2010): Zwei Jahrzehnte Deutsche Einheit: Eine Betrachtung aus Sicht der Volkswirtschaftlichen Gesamtrechnungen der Länder. *Statistisches Monatsheft* 8/2010 Baden-Württemberg.
- Tóth Géza–Kincses Áron (2012): Az európai térszerkezet vizsgálata a potenciálmódel tényezőinek segítségével *Földrajzi Közlemények* 136 (4): 401–419.
- Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
- Office for National Statistics: <http://www.ons.gov.uk/ons/index.html>
- Statistics for Wales: <https://statswales.wales.gov.uk/Catalogue>
- Welsh Government: <http://wales.gov.uk/?lang=en>
- Welsh European Funding Office: <http://wefo.wales.gov.uk/?lang=en>

Kulcsszavak: Wales, térszerkezet, GDP, regionális, NUTS, fejlettség.

Resume

Regional studies are strongly related with the United Kingdom, which has one of the richest experience in the field of regional policy. Despite of this fact, there are only few projects examining Wales in comparison with Italy, Germany or Ireland. This research focuses on the regional disparities of Wales based on a long-term territorial development and their effects of the recent spatial structure of the region. The analysis emphasizes the importance of geographical features taking shape of the main economic nodes, infrastructure system and centrum-periphery relations. After introducing the key aspects of the territorial structure the paper summarizes briefly the role of the regional policy in the latest territorial processes.